

Een levende getuige: Elie Wiesel (1928), Sjoa en literatuur

Bart Wallet, Universiteit van Amsterdam/Katholieke Universiteit Leuven (btwallet@hotmail.com)

Holocaustliteratuur

Fase I

Direct na 1945 getuigenissen
Aandacht verdwijnt na 1946 snel
Wederopbouw: gezamenlijkheid, verdringen oorlogsverleden
Verzetshelden centraal

Fase II

Omkeer in jaren 1960: Eichmannproces, Pressers *Ondergang*, tv-serie *De Bezetting* met Lou de Jong
Verandering van de plaats van de Sjoa in het vertoog over WOII: wordt centraal en ontwikkeld zich tot moreel ijkpunt voor een seculariserend West-Europa
Toename van getuigenissen en start fictionalisering
Feit en fictie ingewikkeld debat: is alleen geschiedenis, of ook literatuur over Sjoa toegestaan? Mag Sjoa literatuur worden?
Velen: ja, soms kan waarheid beter in fictie dan in feit worden overgebracht
Shift van de helden naar de slachtoffers

Fase III

Vanaf jaren 1990: wegvallen van steeds meer overlevenden, weinigen die over zijn worden nu vooral getuigen
Literair: fictionalisering van de daders, bv. Jonathan Littell
Vergelijk debat rond diverse films: *Schilder's List*, *La vita è bella*, *Der Untergang*

Wiesel leeft uitzonderlijk lang en heeft groot deel van deze ontwikkeling meegemaakt. Zijn werk is daarmee spiegel van de ontwikkeling van Holocaustliteratuur.

Elie Wiesel

Geboren Sighet 1928, Transylvanië (vanaf 1940 weer Hongaars)
Moeder: Vishnitzer chassidisch; vader: rationeler, oriëntatie op het Hebreeuws; staan samen voor geloof en ratio. Drie zusjes.
Joodse gemeenschap Sighet: ca. 15000 merendeels orthodoxe joden
18 maart 1944: Pijlkruisers komen aan de macht in Hongarije; Eichmann gaat Holocaust leiden
15 mei – 7 juli 1944: 450.000 Hongaarse joden naar Auschwitz
Wiesel (kampnr. A-77-13): Auschwitz, Auschwitz III, Buchenwald; 11 april 1945 bevrijding. Twee zussen overleefd.
Na WOII: niet terug, via België naar Frankrijk; toegang tot Palestina geweigerd
1947-1950: Sorbonne; journalistiek; Jiddische, Hebreeuwse en Franse kranten
Tien jaar zwijgen, toen *La Nuit*
1955 in New York ongeluk, daarna burger VS
Auteur talloze romans, politiek activist, initiatiefnemer US Holocaust Memorial Museum
1986 Nobel Prijs

Trilogie

Nacht (1958)
Dageraad (1961)
Dag (1962)
WOII: feit; na WOII: fictie
Toch in alle drie beide elementen

Nacht

Wordingsgeschiedenis

1954 naar Brazilië met boot: gedreven schrijven

Einde reis: 862 pagina's, Oen di velt hot gesjwign

Mark Turkov publiceert versie van 254 pagina's in Buenos Aires

Weinig aandacht

1955 interviewverzoek Pierre Mendes-France: François Mauriac als kruiwagen: het lijden van Jezus – het lijden van kinderen in Sjoa: aanzet tot Franse editie

Uitgevers: geen interesse, te morbide

1958 La Nuit, korte versie

1960 in VS

1997 per jaar verkoop 300.000 exemplaren

2006 bij Oprah Winfrey: 6 miljoen; 30 talen

Inhoud

Perspectief twaalfjarige Eliëzer

Moisje de koster: kabbala, wijze profeet

Getto's, jodenster, Judenrat

1944 deportatie Auschwitz

Mevrouw Schächter: gekke profeet

Scheiding familie in Auschwitz

Verlies geloof in God en mens

Augustus 1944 van Birkenau naar Auschwitz III

Januari 1945: dodenmars naar Gleiwitz

Trein naar Buchenwald: 12 van de 100 overlevenden

Dood vader

Bevrijding

Vergelijking Jiddische versie – Franse versie

Historisch versus literair

Ontwikkeling naar de Holocaust als religieuze gebeurtenis: de afzetting van God

Auschwitz als gebeurtenis van het niveau van de Sinai

Jiddische versie: boze overlevende die wil getuigen van wat nazi's joden hebben aangedaan

Franse versie: boze aanklager tegen God

Verschillende publieken: joods/niet-joods

Thema van de wraak

Dageraad

Elisja

What if... (Wiesel had naar Palestina willen gaan)

Joods terrorisme: houding ten opzichte van de doden

Dag

The Accident

Verwerking Sjoa

Dood en leven

Literaire tradities

Chassidoet

Jiddische literatuur

Frans existentialisme

Metaforen

Nacht, dageraad, dag

Joodse dagindeling

Nacht = donkerste periode joodse geschiedenis; verlies van hoop, geloof, Godverlatenheid

Dageraad = schemerzone

Dag = nieuw leven, uit de schaduwen van de Sjoa
Verwoesting van de Tempel, Tisja be'Av
Hel en vuur

Godsvraag en antropologie

Diepgelovige jongen, kabbala
Vraag van het lijden
Stopt gebed
Betwijfelt niet Gods bestaan, maar zijn gerechtigheid
Het sterven van God
Kabbala: Sjechiena
Dehumanisering: verlies geloof in de mens
Vergelijk toneelstuk over de dood van God: na veroordeling door drie rabbijnen direct weer zeggen van het voorgeschreven gebed
Wiesel: gebruik mijn werk niet voor God-is-dood-theologie; ik ben nog altijd gelovige jood

Vaders en zonen

Familieband
Menselijkheid in de hel?!
Verloochening?
Inversie van rollen

Uniciteit van de Sjoa

Eenmalig, uniek, onbegrijpelijk, irrationeel
Metafysische metaforen
Vergelijk Imre Kertész, *Onbepaald door het lot*: Auschwitz vond niet in een andere wereld, maar déze wereld plaats; is dus herhaalbaar!